

Terek, képek és tér-képek: a modern város

A Pécsi Tudományegyetem Modern Irodalomtörténeti és Irodalomelméleti Tanszéke, az Irodalomtudományi Doktori Program és a Kommunikációs Tanszék tudományos konferenciája
Pécs, 2004. május 7-8.

Az elmúlt évtizedekben a város mint kutatási téma egyre inkább az interdiszciplináris érdeklődés középpontjába került. Ez a megélenkült tudományos érdeklődés részint azokkal a társadalmi, demográfiai változásokkal magyarázható, amelyek nyomán hamarosan a világ lakosságának feléből városlakó lesz. A városok azonban nem, vagy nemcsak, kiterjedésük vagy nagyságuk okán képezik társadalom- és kultúratudományi megfontolások tárgyát. A város ugyanis nem csupán épületek, utcák és terek együttese, különböző társadalmi csoportok lakóhelye, eltérő életformák színtere, hanem egy olyan metaforikus hely is, amelyet a fizikai terek és a kulturális narratívák egymásra hatása jellemez.

Ezen kölcsönhatások nyomán a várost egy olyan szimbolikus térnek tekintjük, amely történeti eseményeket, kulturális jelentéseket és narratívákat reprezentál, amely a múltat kövekbe, épületekbe zárva őrzi, miközben a jövő szimbolikus alakításának terepét is jelenti. A város fizikai valósága elválaszthatatlanul egybefonódik kulturális képekkel, képzetekkel, történetekkel és társadalmi imaginációkkal. A városról alkotott képek, szimbólumok azonban nem elképzelt, fiktív városokat hoznak létre, hanem a fizikai tereket teszik még kézzelfoghatóbbá, hiszen rajtuk keresztül egyszerre éljük és álmodjuk meg a várost.

A városi térstruktúrák megjelenítik és elbeszélik a város kulturális, társadalmi életrajzát, a társadalmi rendre, a politikai hatalomra, a történelemre, a kultúrára és a helyi identitásra vonatkozó elképzeléseket. A városi tér mind az egyéni, mind a kollektív emlékezet megőrzésére, tárolására alkalmas azáltal, hogy szimbolikus jelentőséggel bíró épületek, emlékművek, helyek formájában az idő különböző dimenziói fizikailag is jelen vannak a térben. Ezáltal válik lehetővé az egyének, illetve különböző társadalmi, kulturális, etnikai, politikai csoportok közös múltjának, s egyúttal identitásának térbeli megjelenítése, időnkénti rendszeres megerősítése. A város szövete tehát fizikai helyekből, kulturális elképzelésekből és narratív terekből fonódik össze, hiszen az épületekbe kulturális reprezentációk és elképzelések is beleépülnek, ugyanakkor a megépült terek tapasztalatokat, interpretációkat generálnak. Így egyszerre mutatkozik meg az anyagi természetű elemek immaterialitása, illetve az elképzelések materiává válása. Ez a kettősség szükségessé teszi, hogy a fizikai értelemben vett város fogalma mellé a megélt, az elképzelt, a bejárt, a leírt, azaz a

szimbolikusan megalkotott város fogalmát helyezzük. Az így felfogott város paradigmaticus példája annak, hogy miképpen alakul át egy földrajzi tér kulturális értelemben vett térré.

A földrajzi tér kulturális értelemben vett térré alakítása kulturális eszközök, reprezentációs stratégiák, narratívák és képek segítségével történik. Ebben a folyamatban a mindennapi élet kultúrája mellett meghatározó szerepet játszik a művészet, az irodalom, a film, a média, amelyek képekbe és történetekbe foglalják a várost. Jelen konferencia a megépített, a megélt és az elbeszélte város fogalmait, illetve az ezek közötti összefüggéseket állítja a középpontba, s azt kívánja megvizsgálni, hogy ezek az elméleti koncepciók mennyiben alkalmasak a mai magyar, illetve közép-európai városok kutatására.

A konferencia három súlypont köré szerveződve vár előadásterveket:

I. Épületek, terek, narratívák

A fizikai tér és a városra vonatkozó elképzelések kölcsönhatásának, az építészet politikai, társadalmi és kulturális nyelvének elemzése áll ennek a szekciónak a középpontjában. Az építészet nyelve épületekből, közterekből, utcákból, építésből és átépítésből, tervekben és koncepciókból, emlékművekből és más városi ikonokból áll, amelyek nemcsak egy város történetét, hanem mítoszait, legendáit, önmagáról alkotott elképzeléseit mondják el. A város nemcsak a történelem, hanem az *imagináció* tere is. Építése a múltra vonatkozó emlékezetet, de a jelennel és a jövővel kapcsolatos társadalmi, kulturális utópiákat egyaránt magában foglalja. A fentieket kiindulópontnak tekintve, s az elmúlt másfél évtized társadalmi változásait például véve arra kérdezzük rá, miképpen *íródik* az építészet nyelvén egy város különböző történeti és politikai helyzetekben? Lehet-e a magyar városépítészetben „nagy narratívákról”, illetve „alternatív történetekről” beszélni? Hogyan írható egy város újra, illetve miképpen reprezentálja a város építészeti textúrája a múltat, annak emlékezetét? Hogyan jönnek létre, illetve alakulnak át a reprezentatív terek, mi történik a városok társadalmi és szimbolikus peremén és peremeivel?

II. A város, mint kulturális praxis

Ez a szekció a városlakók cselekedeteiben és viselkedésmintáiban tetten érhető „városi kultúrával és mentalitással” foglalkozik. A kurrens társadalomtudományi elméletek a teret olyan termékként értelmezik, amelyet a szerveződő kulturális gyakorlatok szüntelenül újratermelnek. A város ebben az értelemben gyakorlati tudások, rutinok, szerepek, formák, emlékezetek, képek, reprezentációk hálózata. A tér birtokbavételét és használatát elősegítő *térképeket* együttesen formálják a hagyományok által közvetített minták és jelenben lezajló kulturális változások.

A fentiekkel összhangban kérdéseink arra irányulnak, hogyan lakják be a várost lakói, hogyan teszik magukévá a különböző társadalmi csoportok a város szimbolikus jelentéseit? Hogyan jeleníti meg magát kifelé a város? Mi látszik a turista szemszögéből, azaz hogyan működik a város, mint kirakat? *Színpad*-e a város? Elemezhetők-e, s ha igen, hogyan a város használatának formái - a sétától a piacokon keresztül a felvonulásokig - a teatralitás fogalmaival? Milyen formái vannak a városi együttlétnek? Milyen jelentősége van annak, hogy a városi terek és az identitás egyaránt megformáltak, esztétikai karakterrel rendelkezők?

III. Az elbeszélt város

A városi tér értelmezésének harmadik szintjét a városról létrehozott, tágabb értelemben vett *írott és vizuális* szövegek képezik. A város egyrészt tárgya ezeknek a szövegeknek, másrészt ezektől átjárt, ezeket raktározó és reprezentáló, rajtuk keresztül megalkotott tér. Gyakran már a városra vonatkozó előzetes elképzeléseket is a látott, a hallott, az olvasott szövegek formálják. Az elbeszélt város interpretálja, sőt elképzelhetővé teszi a fizikai várost, amikor képeken, szimbólumokon és történeteken keresztül átéltté, megtapasztalttá teszi azt. Hogyan jelenik meg a város, illetve a városi tér és kultúra az irodalmi szövegekben, filmekben, fotókon? Hogyan hat vissza a történetekké alakított város a fizikai és a kulturális praxisként működő városra? Milyen szerepet játszanak az elbeszélt város szempontjából a rituálék, szimbólumok, ceremóniák és ünnepek? Hogyan jön létre ezeken az *előadásokon* keresztül a városról egy *szimbolikus tér-kép*, amely a városi emlékezetet és identitást megjeleníti, illetve egyidejűleg megalkotja?